

Kredit till ny cirkus

Det hela började, liksom mycket annat stort och viktigt i svensk historia, uti Dalarna. Statssekreteraren i finansdepartementet, Erik Westerlind, höll i augusti föredrag om det ekonomiska läget, varvid han med speciell energi koncentrerade sig på bostadsbyggandet och kreditmarknaden. Svårigheten för bostadsbyggandet, sade han, »antyder en bristande anpassning hos den svenska kreditmarknaden till den nuvarande reala strukturen i samhällsekonomin». Föredraget har följts av en intensiv debatt i pressen.

Eftersläpningen i igångsättning av nybyggen är något av en paradox, sade Westerlind. Vi har, enligt honom, reala resurserna i form av material, arbetskraft och teknisk kapacitet. Vi vill se hus växa upp omkring oss. Men på grund av brist på likvida medel, triviala papperslappar, har byggplanerna inte kunnat fullföljas. Bostadsfinansieringen har råkat i kläm. Kreditmarknaden är inte »anpassad».

Resonemanget har diskuterats från olika utgångspunkter i pressen. Den socialdemokratiska Morgon-Tidningen: »Att från finansdepartementet tala om kreditväsendets bristande anpassning är att sitta på kuskbocken och anmärka på de hästar man själv är satt att köra».

MT har med dessa ord förmodligen sagt det väsentliga i detta speciella fall. Men bakom Westerlinds ord skymtar några principiella tankegångar som kan vara värda uppmärksamhet. Westerlind har nämligen inte bara diskuterat bostadsbyggandets finansieringsproblem 1955; han sysslade tydligen egentligen med kreditssystemets roll i den fulla sysselsättningens samhälle, ett problem som man inte på samma sätt utan ansträngning kan fälla omdömen om.

Westerlind sammanfattade senare sina synpunkter i en tidningsintervju: »Om ett realt program för samhällsekonomin finns uppställt och alla grupper är eniga om att det representerar en riktig vägring av de olika anspråken på de tillgängliga resurserna i landet, skulle kreditväsen-

det fungera irrationellt, om icke dess teknik smidigt kunde anpassas till detta program».

Innebär detta att vi fått ett nytt kriterium på kreditvärdighet, nämligen tillgång till reala resurser? Den som kan ställa en pluton murare på fötter, disponerar över grävskopor, dynamit och vad som för övrigt är erforderligt, skall också få disponera över pengar så att han kan sätta igång ett bygge. Krediterna skall inte längre ledas till områden, där investeringsprojekten är lönsamma, företagsekonomiskt sett; den ekonomiska politiken på kreditområdet syftar inte längre till att upprätthålla full sysselsättning totalt, utan det målet skall nås för varje område för sig. Lediga resurser på bostadsområdet skall inte föras över till någon näringsgren med mindre finansieringsproblem, utan de skall sysselsättas just där de för ögonblicket befinner sig. Sysselsättningsproblemet för friställda cirkusartister skall inte lösas genom anställning i en annan bransch — i stället skall kredit ordnas och en ny cirkus byggas.

Har alltså vårt bondeförbund nu äntligen fått igenom sin enligt uppgift första programpunkt: »Var och en skall sysselsättas där han (hon) är född»? Riktigt så kanske det inte förhåller sig. Det vore synd att grovt felcitera Westerlind och påstå att han sagt att tillgång till reala resurser skulle vara ett kriterium på kreditvärdighet. Säkert skulle han då vredgad invända att kriteriet är »tillgång till reala resurser enligt programmet».

Men även detta är i viss mån en nyhet som bör uppmärksammas. Är vi — bankdirektörer och andra — medvetna om att kreditmarknaden har fått nya uppgifter? Kreditsystemets traditionella roll kan sägas vara att kanalisera krediterna efter affärsmässiga synpunkter, vilket kan innebära att krediterna leds till områden som kännetecknas av intensiv expansion och mycket hög sysselsättning; just där är lönsamheten många gånger förstklassig. Men vad som nu håller på att hända är att de affärsmässiga synpunkterna skjuts i bakgrunden och att man arbetar för att leda kreditströmmen efter de linjer som uppdragits i det på bl.a. politiska värderingar baserade programmet.

Här skall inga invändningar riktas mot den nya ordningen. Invändningar har heller inte hörts från affärsbankerna eller från något annat håll. Men kreditmarknadens nya roll i samhällsekonomin bör antecknas som ett intressant faktum. Det blir anledning att återkomma till dessa problem.

Den oätkomliga produktiviteten

Plötsligt meddelas att här, mitt ibland oss, är produktiviteten högst. Sverige ligger främst i världen vad beträffar industriarbetarnas produktivitet har det stått i våra tidningar under flerspaltiga rubriker. Det är en österrikisk rapport som blivit citerad på detta sätt¹.

¹ Lohnkosten und Produktivität in Österreich und im Ausland. Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, Wien 1955.

Det är naturligt att budskapet väckt stor uppmärksamhet. Vi har ju med stöd av bl.a. Colin Clarks forskning vant oss vid att anta att produktiviteten i USA är i särklass högst. Den åsikten har bekräftats av fortsatta spekulationer i frågan. En amerikansk undersökning, som jag tidigare berört i dessa spalter (1954:9), visar sålunda att en amerikansk arbetare får ungefär lika mycket uträttat som två svenska, vilket väl närmast skulle sammanhånga med den högre mekaniseringen i USA; trots denna skillnad ligger den svenska produktiviteten enligt undersökningen mycket högt internationellt sett. Uppgifter om produktivitets höjd bör ju dock betraktas som approximationer, som medvetet haltande försök att fånga in en vad detaljerna beträffar antagligen obestämbar verklighet.

Men den österrikiska rapporten skulle således vara den bomb som tvingar oss att revidera våra mest ingrodda föreställningar på det här området. Så är inte fallet. Rapporten har feltolkats. Den säger ingenting om att produktiviteten skulle vara högst i Sverige eller ens hur hög den är, absolut sett; den sysslar med betydligt enklare fast ingalunda enkla problem. Vad österrikarna har behandlat är produktivitets *utveckling* i olika länder under de senaste två decennierna. Slutsatsen blir att den svenska produktiviteten stigit snabbast sedan förkrigstiden. Men i och för sig kan den trots detta vara utomordentligt låg; på liknande sätt kan ju en inkomsttagare konstatera att han hör till de lägst betalda i samhället, trots att han under de senaste åren fått ovanligt robusta löneförhöjningar. Ett exempel på det är de svenska lantarbetarna som sedan förkrigstiden fått en kraftigare löneförhöjning än andra grupper, men trots det fortfarande dväljs i botten på löneskalan.

Det är emellertid vackert nog att produktiviteten stigit snabbast i Sverige — om den nu gjort det. Om vi sätter förkrigstiden lika med 100 så skulle produktiviteten i Sverige 1954 enligt rapporten ha nått nivån 150 mot ungefär 140 i USA och 125 i Västtyskland och England. En av anledningarna till att Sverige brukar redovisa så prydliga siffror i sådana sammanhang är väl att vi stod utanför kriget.

Självklart bör dessa siffror tas med stora reservationer, inte minst författarna av rapporten är djupt medvetna om det. Säkert skulle de drabbas av en viss melankoli om de fick veta att någon utnyttjade siffrorna kritiskt, utan att samtidigt redogöra för beräkningsmetoderna och de många små hyss författarna tvungits till trots att deras undersökning som helhet står på ett högt moraliskt plan. Ett av författarnas mera våldsamma och, förefaller det, onödiga skämt är att de inte använt samma basår för de olika länderna. Sverige har sålunda basåret 1938, medan USA har 1939. Det innebär säkerligen att den svenska siffran blir alltför gynnsam jämfört med den amerikanska.

En samvetsgrann inspektion och redovisning av undersökningens metodik är alltså på sin plats för den som vill utnyttja resultaten i hederligt syfte. Jämförelser med andra forskares resultat kan också vara nyttiga. Låt oss välja en annan undersökning ur högen.

Produktivitets utveckling sedan förkrigstiden har behandlats bl.a. i den engelska tidskriften *Economica*². Beräkningarna där skiljer sig från de österrikiska, helt naturligt eftersom de utförts av en annan person som

² A. Maddison: *Industrial Productivity Growth in Europe and in the U.S.*, *Economica*, November, 1954.

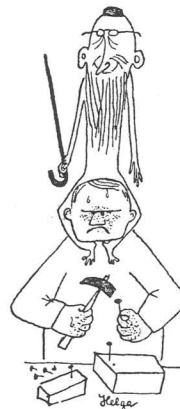
arbetat med andra förutsättningar. Han kommer till slutsatsen att industriarbetarnas produktivitet växt betydligt snabbare i USA än i Sverige, nämligen med 2,5 procent per år mot 1,5 procent. Skillnaden jämfört med de österrikiska siffrorna är alltså betydande. Till viss del beror det sannolikt på att de två undersökningarna inte menar samma sak med »industri»; i den engelska undersökningen har gruvdrift och kraftverk innefattats i det begreppet, men inte i den österrikiska. Härtill kommer att en mängd andra omständigheter minskar undersökningarnas jämförbarhet.

Det är ingen tillfällighet att så många undersökningar på det här området behandlar produktivitets *utveckling* under en period, men inte dess absoluta storlek. Det senare problemet är än mer komplicerat och man bör nog betrakta den inledningsvis nämnda amerikanska undersökningen, som gav absoluta tal, med om möjligt större skepsis än de två andra. Det är bl.a. växelkurserna som trasslar till problemet. Om vi anser att produktivetsjämförelser är meningsfulla övningar och vill försöka jämföra produktivitets absoluta höjd i t.ex. USA och Sverige börjar vi med att uttrycka den totala industriproduktionens storlek i en värdesiffra, så och så många dollar i USA, så och så många kronor i Sverige. Det förmodligen olösliga problemet blir sedan vilken relation som skall sättas mellan kronor och dollar. När man där emot talar om produktivitets utveckling i olika länder håller man sig ju så att säga inom varje land för sig, och man slipper följaktligen växelkursproblemet.

Problemen är alltså många och svåra. Slutsatsen blir att produktivetsberäkningar ofta kan vara mycket kufiska anordningar som bör hanteras med yttersta varsamhet.

Missuppfattade statsråd

Bramstorp klagade på sin tid över att han missuppfattades av omvärlden. Han anträdde talarstolen på söndagarna och sade a; dagen efter fann han i sitt husorgan att han sagt b. Det gjorde honom förtörnad. Statsrådet

Ulla Lindström blir i likhet med Bramstorp stundom missuppfattad. När hon på Skansen i Stockholm talade om befolkningsproblemen, var hon tvungen att bisatsvis korrigera det intryck som hennes föregående föredrag i samma ämne gjort på åhörarna.

Ulla Lindström hade sålunda tidigare *inte* sagt att befolkningsstatistiken pekar på en »undergång för nationen». Att folk intolkat en dylik larmsignal i hennes ord måste bero på att »jag tydligen ofrivilligt mobiliserat mer inbillningskraft hos andra än jag själv äger och gett uttryck åt».

Men i rättvisans namn måste det sägas att statsrådet Lindström inte alltid gör det lätt för sina åhörare. Hon tenderar att använda missledande fraser bl.a. på tal om »förgubbningen». I Skansenföredraget sade hon t.ex. att dagens barn småningom får ta på sig stora arbetsbördor för att finansiera vården av det ökade antalet gamla. Det är inte säkert att problemet utan vidare kan behandlas på detta onyanserade sätt. Som visas i Industriens Utredningsinstitutets »Industrien och förgubbningen» kan man under vissa förutsättningar t.o.m. säga att de aktiva är en börda för åldringarna.